

Posudek oponenta na disertační práci Mgr. Ladislava Kážděra

„Sociogeografické determinanty rizikového užívání návykových látek u českých adolescentů“

Předložená disertační práce je pojata jako široce komentovaný soubor 9 případových studií tématicky zaměřených na problematiku rizikového užívání návykových látek v populaci českých adolescentů. Příloze těchto případových studií, které byly z velké části již publikovány v recenzovaném nebo impaktovaném odborném časopise, tak předchází úvod do problematiky, teoretická východiska práce, popis metod a výsledků, v neposlední řadě je pak do disertační práce zařazena i krátká diskuze týkající se přínosu autorova výzkumu pro prevenci užívání návykových látek u české mládeže. Hlavním cílem práce je identifikovat vybrané demografické, sociální a kontextuální faktory, které se podílejí na úrovni užívání tabáku, alkoholu a marihuany u české mládeže s využitím komplexního víceúrovňového modelování.

Téma disertační práce je velmi aktuální, neboť prevalence užívání návykových látek je u české mládeže v porovnání s jejich vrstevníky z jiných evropských zemí relativně stále vysoká, i přes pokles zaznamenaný v posledních letech. Vzhledem k tomu, že téma disertační práce je výrazně interdisciplinární, autor se v úvodu své práce snaží poskytnout základní informace o jednotlivých vědních disciplínách, které s tématem populačního výzkumu zdraví úzce souvisejí. Mezi tyto vědní disciplíny autor například zařazuje medicínskou geografii, epidemiologii, psychologii a sociologii, z jejichž teorií a konceptuálních přístupů ve své práci vychází. Z důvodů provázanosti jednotlivých vědních disciplín při výzkumu užívání návykových látek mezi českými adolescenty je sice zařazení takového přehledu vhodné, nicméně na některých místech působí spíše chaoticky. Jako příklad lze uvést krátkou podkapitulu zabývající se geografickým přístupem ke studiu duševního zdraví. Z mého pohledu vybočuje tato podkapitola z tématu disertační práce, neboť se autor dále ve svém výzkumu duševními onemocněními nezabývá. Samozřejmě, že není pochyb o vlivu užívání návykových látek na duševní zdraví české mládeže, ale bohužel v tomto ohledu chybí bližší propojení autorova výzkumu s teoretickým konceptem. Úvod a teoretická východiska práce jsou pojata velmi ze široka. Přestože jsou snahy autora o představení interdisciplinarity tématu disertační práce zřejmé, nabízí se otázka, zda je nutné v práci stručně popisovat jednotlivé vědní disciplíny nebo by bylo přínosnější se do větší hloubky věnovat pouze těm odvětvím, se kterými téma práce nejužěji souvisí. Vzhledem k zaměření tématu disertační práce na užívání návykových látek u české mládeže bych očekávala hlubší pojednání o výzkumu návykových látek u adolescentů se zaměřením na zahraniční literaturu, na návykové látky jiné než alkohol, tabák a marihuanu, apod.

Autor si ve své disertační práci klade hlavní cíl identifikovat vybrané demografické, sociální a kontextuální faktory podílející se na úrovni užívání tabáku, alkoholu a marihuany u české mládeže s využitím víceúrovňové sociogeografické analýzy. Cíl je sice stanoven jasně, v práci ale z mého pohledu chybí bližší specifikace dílčích cílů. Přestože je cíl práce uveden až ve třetí kapitole, která se týká prezentace autorova výzkumu, a výzkumné otázky nejsou v disertační práci explicitně vyjádřeny, struktura práce působí logicky a výsledky výzkumu odpovídají stanovenému cíli.

Velmi pozitivně lze také hodnotit autorovu publikační činnost. Jak již bylo zmíněno, výsledky disertační práce byly z velké části publikovány v recenzovaných a impaktovaných odborných časopisech a jedna studie je nyní ještě v recenzním řízení. Z 9 případových studií předložených v této disertační práci je Mgr. Kázmér prvním autorem u 7 publikací. Tato publikační činnost mimo jiné svědčí o autorově schopnosti vědecké práce na vysoké úrovni.

I přes velmi pozitivní hodnocení autorovy publikační činnosti mám drobnou výhradu k výběru některých publikací zařazených do předložené disertační práce. Ráda bych na tomto místě upozornila na skutečnost, že publikace č. 2 v seznamu publikací zařazených do disertační práce (str. 77), tedy Kázmér et al. 2015, je pouhým zkráceným překladem do českého jazyka článku Kázmér et al. 2014 publikovaného v *Health & Place* (publikace č. 1 ze seznamu). Z tohoto hlediska publikace Kázmér et al. 2015 nepřináší žádné nové poznatky pro výzkum tématu práce, pouze zvyšuje počet publikací. Nabízí se zde otázka, proč byla tato studie vůbec zařazena do souboru publikací v této disertační práci. V souvislosti s touto skutečností vyvstává otázka autorských práv a publikační etiky. Zajímalo by mne, zda pro publikaci Kázmér et al. 2015 bylo u časopisu *Health & Place* vyžádáno oficiální povolení přetisku daného článku v českém jazyce.

V návaznosti na výsledky výzkumu předložené disertační práce bych ráda vnesla několik dotazů na autora:

- 1) V publikacích autor zmiňuje, že současný pokles užívání návykových látek je možné spojit s nástupem technologií a změnami trávení volného času. Toto je samozřejmě logická úvaha. Ráda bych se ale zeptala, zda pro tato tvrzení existují zdroje, jiné než autorova případová studie momentálně v recenzním řízení (publikace č. 9 ze seznamu, str. 78). Např. na straně 59 autor uvádí, že někteří zahraniční autoři se touto problematikou zabývali. K této informaci ale chybí citace. Není tedy zřejmé, o jaké zahraniční autory se jedná. Zároveň také autor dochází k závěru, že užívání návykových látek je vyšší v malých městech a obcích a že toto zjištění s velkou pravděpodobností souvisí s nižší organizovanou volnočasovou aktivitou mládeže. Zajímalo by mne autorův názor na vývoj významu prostorové úrovně na užívání návykových látek u české mládeže v souvislosti se změnami trávení volného času. Nebude zároveň s nárůstem času tráveného mládeží u moderních technologií jako např. počítač či mobilní telefon docházet ke snižování rozdílů úrovně užívání návykových látek z geografického hlediska?
- 2) Tématu změny trávení volného času je věnována značná část disertační práce. Naopak argumentům pro potenciální změnu typů návykových látek není vyhrazen téměř žádný prostor. Autor sice velmi stručně v jedné větě uvádí, že novým hitem české mládeže se stávají elektronické cigarety, ale už více toto téma nerozvádí. Přitom téma elektronických cigaret je obecně vysoce aktuální a pro popis vývoje užívání tabáku u českých adolescentů zcela zásadní. Plně chápu, že data jsou v tomto ohledu nedostatečná, ale očekávala bych alespoň důkladnější diskuzi dostupné literatury. Z tohoto hlediska bych uvítala autorovu úvahu

týkající se současné prevalence užívání elektronických cigaret u české mládeže a její vývoj v čase, popřípadě i porovnání se situací v zahraničí.

- 3) Autor ve své disertační práci popisuje, že v Česku neproběhly žádné intervence veřejného zdraví, které by mohly ovlivnit pohled mládeže na konzumaci návykových látek, ani nebyly zavedeny žádné restriktce, které by signifikantně změnily přístup mládeže k návykovým látkám v Česku. Zároveň ale nenabízí žádná konkrétní řešení této situace, pouze odkazuje na komplexnost problematiky. V návaznosti na tuto úvahu bych se ráda autora zeptala, jaká konkrétní opatření z hlediska prevence užívání návykových látek u českých adolescentů by jako odborník na toto téma doporučil.

Shrnutí: Disertační práce je po odborné stránce velmi kvalitní, čtivá a prokazatelně přínosná. Výsledky práce přinášejí nejen nové poznatky ve výzkumu užívání návykových látek u české mládeže, ale nabízejí i využití při jejich prevenci. Stanovené cíle práce, metody, zpracování, výsledky i jejich interpretace splňují požadavky kladené na disertační práce. Uvedené výhrady by měly sloužit jako podnět k diskuzi a zamyšlení autora, ale určitě nemají zásadní charakter na hodnocení předkládané práce. Autor nepochybně prokázal značnou orientaci v tématu, schopnost systematické vědecké práce a výrazný mezioborový rozsah. Výsledky svého výzkumu autor publikoval v recenzovaných a impaktovaných odborných časopisech. Kvalitu vědecké práce autora mimo jiné dokládá i fakt, že autor byl již v době doktorského studia hlavním řešitelem projektu Grantové agentury České republiky (GA ČR). Z výše uvedených důvodů je zřejmé, že předloženou disertační práci doporučuji k obhajobě.

Mgr. Ivana Kulhánová, Ph.D.

V Praze, dne 10. 06. 2019